

KÖNYVTÁR ÉS OKTATÁS

A KÖNYVTÁRAK OKTATÁSI SZEREPÉNEK KIALAKULÁSA

CSÍK TIBOR

ELTE BTK KITI, egyetemi adjunktus

TARTALMI ÖSSZEFOGLALÓ

A tanulmány azt a folyamatot kívánja bemutatni, hogy miként változott meg a könyvtár és az oktatás viszonya az 1970-es évektől napjainkig. A folyamat eredményeként a könyvtári oktatás integrálódott a közoktatásba (preK-12) és a felsőoktatásba, a könyvtáros hivatás részévé vált az oktatás. Az áttekintés támaszkodik az American Library Association (ALA) és részlegei, a United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO), az International Federation of Library Associations and Institutions (IFLA) kiadványaira és a könyvtártudományi szakirodalomra.

Bevezetés

A könyvtári oktatás modern kori kezdeteit azokhoz a tudósokhoz szokás kötni, akik ellátták az egyetemükön a könyvtár őrének a feladatait. Az oktatás során nemcsak a könyvek helyes használatát és a gyűjtemény kincseit mutatták be, felkeltve a könyvek iránti szeretetet, hanem megismertették a famulusokkal a gondjaikra bízott könyvtár elrendezését és a könyvek nyilvántartását is.

A XIX. században, a tudomány századában létrejött a könyvtártudomány és megin-
dult a felsőfokú könyvtárosképzés. E folyamattal párhuzamosan, az egyetemek tanárainak kezdeményezésére több felsőoktatási intézményben is tartottak a hallgatóknak könyvtári oktatást. A kétféle képzés részben azonos alapokon nyugodott, mivel tartalmazta a bibliográfiai ismertetket, a könyvtári tájékoztatást és a könyvtörténeti részt is. *Mehil Dewey* (1851–1931) – a tizedes osztályozás kidolgozója, a felsőfokú könyvtárosképzés elindítója stb. – felfogása szerint a könyvtár iskola, a könyvtáros pedig tanár.¹

A könyvtáros hivatás professzionalizálódása eredményeként a könyvtárak, s különösen a felsőoktatási könyvtárak jól kezelték a könyvek és a folyóiratok számának robbanásszerű növekedését.² A kezdeti lendület után azonban a könyvtárak az oktatás területéről a XX. század első felében fokozatosan visszaszorultak. Maguk a könyvtárosok is a gyűjteményalapú szolgáltatásokat, a tájékoztató munkát tekintették elsődlegesnek, s az oktatást kevésbé tartották szakmai feladatnak.

Azt a folyamatot kívánjuk áttekinteni, hogy miként változik meg a könyvtár és az oktatás viszonya, s a folyamat eredményeként hogyan integrálódik a könyvtári oktatás a képzés valamennyi szintjébe, és válik a könyvtáros hivatás részévé. Az áttekintés az amerikai normatív dokumentumokon (American Library Association – ALA) és a könyvtártudományi szakirodalmon nyugszik. A nemzetközi tendenciák bemutatásakor a United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO) programjaira, valamint az International Federation of Library Associations and Institutions (IFLA) állásfoglalásaira támaszkodtunk. A terjedelmi kötöttségek miatt nem törekedhettünk teljességre, ezért a folyamat legmeghatározóbb tényezőit mutatjuk be.

Két korszak határán

Az 1950-es években a könyvtáraknak a tudásátadásban betöltött szerepéhez és az oktatástámogatási feladataihoz nem férhetett kétség. A könyvtárosok részvétele a formális oktatásban azonban mind a felsőoktatásban tanítók, mind a könyvtárosok részéről vitatott volt. A könyvtárban tartott foglalkozások középpontjában az általános igényeknek megfelelően a könyvtár bemutatása és a tájékoztatás (library orientation), a katalógushasználat segítése és a bibliográfiai ismeretek (bibliographic instruction) álltak. *Jesse Hauer Spera* (1903–1982) – a könyvtártudomány és a könyvtárügy meghatározó alakja – maga is azon az állásponton volt, hogy a könyvtárosnak nincs helye a katedrán. 1954-ben egy felsőoktatási könyvtárosoknak tartott konferencián kijelenti, hogy „*el kellene felejteni azt a buta színglelést, hogy tanárt játszunk*”.³ Az idő azonban nem igazolta Spera véleményét, ami természetesen nem kisebbíti az ő tudományos jelentőségét.

Az 1960-as évek óriási változást hoztak az oktatásban és a tudományos életben. Az Egyesült Államok szövetségi szintre emelte a köz- és felsőoktatás fejlesztését, továbbá felgyorsította a tudományos munka információs és kommunikációs hátterének kiépítését. A politikai adminisztráció számára a tudományfejlesztés alapelveit *Alvin Martin Weinberg* (1915–2006), az alkalmazott kutatások vezető intézménye, az Oak Ridge National Laboratory igazgatója foglalta össze. Az 1963-ban készült *Science, government, and information*⁴ című jelentése – mely *Weinberg-jelentésként* ismert, máig érvényes elvárásokat fogalmaz meg. Az információellátás fejlesztésére tett javaslatai óriási lökést adtak nemcsak az átvivő hálózatok és a specifikus információs központok kialakításának, hanem a könyvtárak – a Library of Congress – gépesítésének és a számítógépes visszakeresés elterjedésének is. Weinberg a tudományos munka szerves részének tekintette a közlemények visszakereshetőségét biztosító tartalmi reprezentációk elkészítését és a megfelelő szakirodalom-használatot, hivatkozást. Ezért fontosnak tartotta, hogy a képzési akkreditáció során ne csak azt vizsgálják, hogy rendelkezésre áll-e a megfelelő könyvtár, hanem azt is, hogy milyen módon segítik annak használatát. Az információkezelés technikáinak az elsajátítását mind a főiskolai, mind az egyetemi, mind a tudományos képzésnek a részévé kívánta tenni.

A felsőoktatás könyvtárai a változás élén

A felsőoktatási könyvtárakat számos kihívás érte az 1960-as évek végén és a '70-es években. A képzés tömegessé vált, ezért a felsőoktatási könyvtárak száma majd 25%-kal emelkedett. A könyvtárak tanulást segítő szerepe fölértékelődött, különösen az alsóbb rétegekből származó hallgatók körében. A kutatások támogatása a tudományos publikációk számának egyre gyorsuló ütemű gyarapodását eredményezte, aminek következtében a könyvtárak állománya több mint kétszeresre nőtt.⁵ Ehhez járultak még a Weinberg-jelentés elvárásai: a bibliográfiák, indexművek alkalmazásának, a szakirodalom használatának a tanítása és a referálás. A könyvtárgépesítés révén létrejöttek a számítógépes katalógusok, új dokumentumtípusként megjelentek a számítógépes források. Az 1980-as években indultak azok a tanfolyamok, melyek a szakirodalmi adatbázisokban való keresést (information retrieval), majd az évtized legvégétől az online keresést oktatták (pl. MedLine-ban való keresés).

A könyvtárak oktatási tevékenysége (library instruction, bibliographic instruction, library orientation, user education) új értelmet nyert, először az audiovizuális eszközök bemutatásával bővült, majd a számítógépes kereséssel. A felsőoktatás könyvtárai mindig elkötelezettek voltak a könyvtári oktatás iránt, és a fejlesztések bázisát képezték. Az 1980-as években sikerült elfogadtatni a könyvtár közvetlen részvételét az oktatásban, az oktató könyvtár gondolatát.⁶ Az oktatási programok gyorsan terjedtek, kielégítendő a foglalkozások iránt megnövekedett igényeket. Az oktatást segítő könyvtári együttműködésre jó példa az 1971-ben alakult LOEX (Library Orientation Exchange) nevű nonprofit szervezet. Célja a könyvtári oktatás támogatása, tananyagok kölcsönzése, és éves konferenciáin szakmai fórum biztosítása. 2018-ban több mint 675 tagja volt világszerte.⁷

A könyvtártudományi szakirodalom egyre bővebben tárgyalta a könyvtárak oktatási tevékenységét mind elméleti, mind gyakorlati megközelítésben. A közlemények közül nem hiányoztak az oktatást kritizáló, a hatékonyságát kétségbe vonó álláspontok sem. Nagy vita alakult ki arról, hogy a könyvtárosok lehetnek-e a felsőfokú képzésben oktatók.⁸

A könyvtár szerepének ártértékelése a közoktatásban

Az Egyesült Államok közoktatási könyvtárainak szövetségi fejlesztése az 1958-ban érvénybe lépő törvénnyel, a *National Defense Education Act* (NDEA) törvénnyel vette kezdetét, majd a közoktatást szabályozó, 1965-ben elfogadott *Elementary and Secondary Education Act* (ESEA) törvénnyel folytatódott. A jogszabályok révén az iskolai könyvtárak gyűjteménye sokféle dokumentummal, audiovizuális anyaggal bővült az oktatás eredményesebbé tétele érdekében. A gyerekek és fiatalok könyvtári ellátását elsődlegesen az oktatási intézmények gyűjteményei végezték, s nem a közkönyvtárak⁹, illetve azok gyerekrészei. Az 1980-as évekre az amerikai iskolai könyvtárak állománya, felszereltsége és szolgáltatásai mintává váltak más nemzetek fejlesztéseihez.

Az American Library Association (ALA) tagszervezete az *American Association of School Libraries* (AASL) 1969-ben megjelentette az iskolai könyvtárakkal – illetve az új megnevezés szerint a médiaközpontokkal (media center) – szembeni követelményeket (*Standards for School Media Programs*¹⁰), majd 1975-ben a megvalósítás irányelveit (*Media Programs: District and School*¹¹). Az iskolai könyvtáros feladatai között meghatározó volt, hogy más médiaszakemberekkel együttműködve kialakítsák a diákok médiahasználati és -értelmezési készségeit. Az 1988-ban kiadott követelményrendszer (*Information Power*¹²) legnagyobb újdonsága az a felfogás, hogy a könyvtárosnak közvetítő, összekötő szerepe van az információforrások, valamint a diákok, tanárok, iskolavezetés és a szülők vonatkozásában.

Az információs műveltség

A könyvtárak oktatási tevékenysége szempontjából meghatározó jelentőségű az információs készségek (information skills) definiálása, az információs műveltség (information literacy) tartalmának és az oktatás kimeneti követelményeinek kidolgozása az 1980-as években. Az információs műveltség számos eleme már korábban is létezett, amelyek nem egyszerűen csak újakkal bővültek, hanem együtt szintézist alkottak.¹³ Ennek középpontjában az információ megtalálása, értékelése és használata állt.

Az információs műveltség fogalmát Paul Zurkowski, az *Information Industry Association* elnöke vetette föl 1974-ben megjelent írásában.¹⁴ Az elsődleges célja az volt, hogy az információs szolgáltatások fejlesztésére javaslatokat tegyen. Az információs környezet kihívásait számba véve, az információs ipar – a kiadók, az adatbankok és -forgalmazók – szemszögéből vizsgálta a könyvtárak szolgáltatásait. Zurkowski azt javasolta, hogy dolgozzanak ki az információs műveltség átadását biztosító nemzeti programot. Az új műveltségterület szükségességét két tézisre alapozta: az információ önmagában még nem tudás, mert az információt képesnek kell lenni értékelni és asszimilálni a gondolkodásba, hogy alkalmazni lehessen. A másik tézise szerint az írni-olvasni tudás nem jelenti azt, hogy birtokában vagyunk azoknak az ismereteknek, amelyek az információ értelmezését lehetővé teszik. Mindebből arra a következtetésre jutott, hogy szükség van olyan tudásra és készségekre, amelyek képessé tesznek az információs eszközök és az információforrások fölhasználására adott probléma megoldásában.

A hagyományos könyvtári foglalkozások legfontosabb elemei a gyűjtemény és a katalógushasználat bemutatása volt. Ez az intézményközpontú megközelítés azonban közvetlenül nem kapcsolódott a tanuláshoz vagy a képzéshez, mert általánosságban ismertetett meg a könyvtár kínálta lehetőségekkel. Átmenetet jelentett a forrásokra, a szakirodalom-keresésre alapozott oktatás. Amikor azonban az információ került a középpontba, az egy feladat elvégzéséhez szükséges információk megszerzése – ez tökéletesen illeszkedett az ismeretszerzés folyamatához. Az információra, az informálódásra alapozott könyvtári oktatás utat nyitott a képzési tevékenység koncepcionális megújításának, s egy új műveltségi terület – az információs műveltség – kidolgozásának.

Az információs műveltség hozta új megközelítés révén a könyvtárak együtt tudták kezelni a hagyományos, nyomtatott dokumentumokat, az audiovizuális anyagokat és a számítógépes forrásokat függetlenül attól, hogy milyen a formátumuk és a gyűjteményükből való-e, vagy külső szolgáltató biztosítja. Az információs műveltségben egy folyamat szerves részét képezi:

- az információs igény meghatározása,
- a keresés elvégzése a források és eszközök használatával,
- a kapott információ értékelése és felhasználása.

A könyvtári tájékoztatás és a könyvtárhasználati ismeretek teljesen új kontextusba kerültek ezáltal, de ami a legfontosabb, megerősítette az oktató könyvtár koncepcióját. Az információs műveltség az egész életen át tartó tanulást megalapozó ismeretek közé került, ami jelentősen fölértékelte a könyvtárak szerepét a nevelésben.

A nemzetközi tendenciák

Michael Lorenzen 2002-ben az angolszász szakirodalom alapján áttekintette a könyvtárak oktatási tevékenységét Észak-Amerikán kívül.¹⁵ A szemletanulmány az európai országokat az 1970-es évek közepétől megjelent irodalom alapján tárgyalta. Ebből arra a következtetésre jutott, hogy a különböző országokban eltérő, de erős hagyománya van a könyvtári oktatásnak. Az amerikaihoz hasonló oktatási programok viszont hiányoznak, vagy évtizedes késéssel alakítják ki azokat. Az amerikai módszerek leginkább az Egyesült Királyság országaiban terjedtek, míg Franciaország a leginkább eltérő, önálló utat követő ország.

A tudományos és műszaki információk elérhetővé tétele, átadása nemzetközi szinten is fölvetődött. Az UNESCO az 1970-es évek elején kezdeményezte¹⁶ az intézményi keretek megteremtését és támogatta a fejlesztéseket. A tudástranszfert az államok, régiók, illetve tudományos intézmények együttműködésével képelték el. A megvalósításban kiemelt szerep hárult a dokumentációs intézetekre, könyvtárakra, archívumokra, ezért azok fejlesztését, tevékenységük egységesítését is magában foglalta. A világszervezet és annak United Nations International Scientific Information System (UNISIST) nevű projektje indította el 1976-ban a *General Information Programme* (PGI)¹⁷ fejlesztési keretprogramot, amely bázisává vált a könyvtárak oktatási tevékenysége megújításának.

Az elsődleges oktatási cél az volt, hogy a felsőfokú képzésben és a kutatás-fejlesztésben részt vevők eredményesebben ériék el a tudományos forrásokat és használják az információs infrastruktúrát.¹⁸ Az 1980-as évekre teljesen elfogadottá vált, hogy a közoktatásban is meg kell jelennie az információs készségek átadásának. 1982-ben az UNESCO és az IFLA közös – a kiadványok egyetemes hozzáféréseiről szóló – konferenciája ajánlást fogalmazott meg erre vonatkozóan.¹⁹ Az ajánlás szerint az oktatás valamennyi szintjén integrálni kell a kiadványok, az információk elérésének és kiaknázásának tanítását, a könyvtár és forrásainak használatát.²⁰

A PGI kertében, az UNESCO anyagi támogatásával, de az IFLA szakemberei dolgozták ki az információkezelés (information handling) tanításának és az információs készségek átadásának közoktatási keretrendszerét, meghatározva az oktatás tanárképzési és iskolai könyvtári vonatkozásait.²¹ Az IFLA önállóan is lépett, és 1986-ban kiadta az iskolai könyvtárosok képzéséről szóló irányelvét,²² majd 1990-ben normatív dokumentumban összegezte az iskolai könyvtárakkal (médiatár) és az iskolai könyvtárosokkal szembeni elvárásokat.²³ Az IFLA irányelvei az angolszász tudományosságon nyugodtak, annak szellemében fogalmazták meg a nemzetközi irányelveket, és erősen építettek az ALA normatív dokumentumaira.

Az ezredforduló kihívásai és a könyvtári oktatás

Az információs és kommunikációs technológiák az 1990-es években teljesen átformálták a tudásról és a tudásátadásról alkotott képünket. Az internet, majd a világháló (World Wide Web) révén eddig nem látott mennyiségű információ, ismeret áll a társadalom leg szélesebb rétegeinek rendelkezésére. A digitális technológia lehetővé teszi valamennyi emberi közlés rögzítését és továbbítását, kiváltva ezzel a „hagyományos” nyomtatott, grafikus, audiovizuális dokumentumokat.

A tudásátadás bevett intézményei – mint az iskola és a könyvtár – elveszítették monopóliumukat az ismeretközvetítésben, már a világhálón is lehet tájékozódni, információt szerezni. Az új technológia mindenkinek lehetővé teszi, hogy szabadon közölje, és széles körben terjessze gondolatait. A megosztott ismeretek hitelességét, helytálló voltát azonban semmi nem garantálja. A könyvtárak nem maradhattak pusztán a kiadók, a tartalomipar hitelesítette tudás közvetítői, ezért újra kellett definiálni szolgáltatásaikat. Az oktatási tevékenységükben pedig egyre hangsúlyosabbá vált a megtalált információ relevanciájának, hitelességének megítélése és a kritikai gondolkodás kialakítása.

A mérvadó dokumentumok általános elvárása, hogy az információk megtalálása, értékelése és felhasználása valamennyi oktatási szint tananyagába bekerüljön. A fejlesztések folynak, a különböző oktatási szinteknek megfelelően. Az optimális az volna, ha a szintenkénti oktatási programok azonos elvek alapján épülnének föl, illeszkednének egymáshoz, átjárhatók lennének az egymást követő szintek, s így szerves egységet alkotna a könyvtári oktatás.

Az információközpontú könyvtári oktatás rendszere

A közoktatás

Korszakos jelentőségű az ALA (AASL) 1998-ban megjelent *Information Power. Building partnership for learning*²⁴ című szabványa, amely meghatározza az Egyesült Államok közoktatása számára az információs műveltség követelményrendszerét és az átadáshoz szükséges oktatási programokkal szembeni elvárásokat, valamint az iskolai könyv- és

médiatáros feladatait. A követelményrendszer az óvodai oktató-nevelő munkától egészen a 12. évfolyamig (K-12) a tanterv egészére, illetve annak valamennyi műveltségterületére kiterjed. Az iskolai könyv- és médiatárosnak az információs műveltség átadásával kapcsolatban a következő területeken vannak feladatai: a tanulás és tanítás, az információhoz való fizikai és intellektuális hozzáférés, valamint az iskolai programok irányítása.

Az iskolai könyvtári oktatásban szerzett ismeretek és készségek kimeneti követelményeit három területen definiálta²⁵:

Információs műveltség

- Az információkhoz való eredményes és hatékony hozzáférés.
- Az információk kritikus és hozzáértő értékelése.
- Az információk pontos és kreatív használata.

Önálló tanulás

- Az egyén érdeklődésének megfelelő információk önálló megkeresése.
- Az irodalom és más művészeti ágak alkotásainak befogadása.
- Kiválóságra törekvés az információkeresésben és az ismeretek létrehozásában.

Társadalmi felelősségérzet

- Az információ jelentőségének felismerése a demokratikus társadalomban.
- Az információk és az információs technológiák etikusan kezelése.
- Hatékony közreműködés az információkereséssel és -előállítással foglalkozó csoport munkájában.

Iskolai könyvtárosok képzése

Az ALA (AASL) 2003-ban jelentette meg az iskolai könyv- és médiatárosok képzésének követelményrendszerét, *Standards for Initial Preparation Programs School Library Media Specialists*²⁶ címmel. A normatív dokumentum a mesterfokú programok akkreditációs elvárásait tartalmazza, amelyek alapján az ALA a könyvtárosi, a tanárképzési akkreditációs bizottság (National Council for Accreditation of Teacher Education) pedig a szaktanári végzettséget ismeri el. A felsőoktatási programok célja, hogy a közoktatás valamennyi szintje (pre K-12) számára képezzen könyvtári és médiszakembereket. A programoknak teljes mértékben a közoktatás számára meghatározott elvárásokat – *Information Power* (1998) – megvalósítani képes szakemberek képzését kell biztosítaniuk.

A felsőoktatás

A felsőoktatás számára az információs műveltség követelményrendszerét (*Information Literacy Competency Standards for Higher Education*²⁷) az ALA (Association of College and Research Libraries – ACRL) határozta meg 2000-ben. Az elvárások a műveltségterületen a közoktatásban megszerzett ismeretekre, készségekre épülnek. Az információs műveltség legfontosabb alkotóelemei a felsőoktatásban:

- Az információs igény terjedelmének meghatározása.
- A szükséges információk hatékony és eredményes megszerzése.

- Az információnak és forrásának kritikus értékelése.
- A kiválasztott információnak a beépítése a saját tudásbázisba.
- Az információ hatékony használata meghatározott célok megvalósításához.
- Az információhasználat gazdasági, jogi, társadalmi viszonyainak értése, továbbá az információk jogszerű és etikus elérése, használata.

Az információs műveltség átadása tehát részévé vált az amerikai felsőoktatásnak, és a hallgatónak az elsajátított ismeretekről, készségekről számot kell adniuk. Az egyik legismertebb tesztet – *Standardized Assessment of Information Literacy Skills - SAILS*²⁸ – a Kent State University kezdeményezésére és irányításával dolgozták ki 2006-ban, s ma több mint 250 felsőoktatási intézmény működik közre a projektben. A SAILS mellett természetesen más tesztet is használnak a felsőoktatásban, de vannak egyetemek, melyek csak a saját vizsgájuk eredményeit fogadják el.

Az információs műveltség átadásához a felsőoktatásban még számos normatív dokumentum kapcsolódik. A képzés egészére vonatkozó követelményrendszer alapján számos tudományág és szakterület kidolgozta a saját diszciplínája elvárásait, például a természet- és mérnöki tudományok²⁹ (2006), a tanárképzés³⁰ (2006), a kulturális antropológia és a szociológia³¹ (2008). Az ALA állásfoglalásokat, irányelveket dolgozott ki a könyvtári oktatás valamennyi vetületével kapcsolatban, például a programokkal szembeni elvárásokról³², a könyvtárosok felsőoktatási státuszáról³³.

Az ALA irányításával az Egyesült Államokban a 2000-es évek elejére sikerült egy egységes könyvtári oktatási rendszert kiépíteni, mely átfogja a közoktatást, a felsőoktatást, az iskolai könyv- és médiatárosok képzését. A tananyag központi eleme mindenhol az információs műveltség, mely az információszerzés és -felhasználás folyamatán nyugszik. A folyamat állomásaihoz rendelik az életkori sajátosságoknak, illetve a tanulmányi előmenetelnek megfelelő kompetenciákat, úgy, hogy azok szintenként egymásra épüljenek. Ez egyszerre biztosítja az átjárhatóság és a későbbi specializáció lehetőségét. A könyvtári oktatás így rendszert képez, melynek elemei koherens egészet alkotnak.

Az IFLA és az UNESCO az iskolai és közkönyvtárakról

Az IFLA és az UNESCO 1999-ben nyilatkozatot (*IFLA/UNESCO School Library Manifesto*³⁴) fogadott el az iskolai könyvtárakról, meghatározva az iskolai könyvtárak küldetését, céljait, a munkatársakkal és a működtetéssel kapcsolatos alapvető elvárásokat. A nyilatkozat az iskolai könyvtárat az oktatási folyamat integráns részeként határozza meg. A nyilatkozat végrehajtásáról 2002-ben megjelent dokumentum (*IFLA/UNESCO School Library Guideline*³⁵) az iskolai könyvtárak nemzeti tantervben rögzített oktatási feladatát az információs műveltség átadásában jelölte meg. A két világszervezet közös, a közkönyvtárak fejlesztési irányelveit meghatározó kiadványa (*The Public Library Service: the IFLA/UNESCO Guidelines for Development*³⁶) a könyvtártípus feladatává teszi a használókat képző programok tartását a könyvtár forrásainak és szolgáltatásainak hatékony használata érdekében.

A tanuláselvű könyvtári oktatás

Az AASL az ezredforduló után átdolgozta a közoktatás könyvtáraival szembeni követelményeket, s három, egymásra épülő normatív dokumentumban adta közre: *Standards for 21st-century learner* (2007)³⁷, *Standards for 21st-century learner in action* (2008)³⁸, *Empowering Learners: Guidelines for School Library Media Programs* (2009)³⁹. Az új követelményrendszer megtartotta az Information Power (1998) alapelveit és a legfontosabb célokat, de korszerűsítette és továbbfejlesztette annak elvárásait. A különbség azonban többet jelent, mint egyszerű átrendezés, bővítés. A diákokkal szembeni követelményeket a tanulás elsajátítására, az önálló tanulóvá válás folyamatára alapozta. Az iskolai könyvtárnak négy súlyponti feladata van: támogassa az ismeretszerzést és a készségek fejlesztését, a tanulási diszpozíciók alakítását, a felelősségvállalást és az önértékelésre való képességet. A könyvtári oktatásnak arra kell főkészíteni a diákot – a XXI. század tanulóját –, hogy használva a készségeit, a forrásokat és az eszközöket:

- tájékozódjon és kutasson (inquire), gondolkodjon kritikusan és gyarapítsa az ismereteit;
- vonjon le következtetéseket, hozzon döntéseket, tudását alkalmazza az új helyzetre, alkosson új ismereteket;
- ossza meg a tudását, és legyen a demokratikus társadalom etikus és produktív tagja;
- törekedjen személyisége és az esztétikai érzéke fejlesztésére.

A tanuláselvű könyvtári oktatás az iskolai könyvtárosok új képzési követelményeiben is megjelent. Az AASL a kutatásalapú tanulás jegyében dolgozta ki a képzés akkreditációjának elvárásait (*Standards for Initial Preparation of School Librarians*⁴⁰) 2010-ben. 2016-ban jelent meg az információs műveltségre vonatkozó új keretrendszer (*Framework for Information Literacy for Higher Education*⁴¹), amely az előző normatívához hasonlóan, a megőrizve – továbbfejlesztve elvét követve definiálja újra a műveltségterület tartalmát. Az AASL az iskolai könyvtárakra és az iskolai könyvtárosokra vonatkozó normatív dokumentumokat 2017-ben egy kiadványban⁴² integrálta.

Az IFLA⁴³ 2015-ben az iskolai könyvtárakra vonatkozóan új végrehajtási irányelveket⁴⁴ adott ki. A korábbihoz képest részletesebben tárgyalja az irányelveket, beépítve az UNESCO média- és információs műveltségre⁴⁵ vonatkozó álláspontját. Az iskolai könyvtár oktatási feladatát az információs műveltség átadásában jelölte meg, de kiegészítette a tájékozódásra, kutatásra alapuló tanulási modellek (inquiry-based learning models) alkalmazásával.

Összegzés

Végigkövettük, hogy az 1960-as évek változásai miként alapozták meg a könyvtárak oktatási tevékenységének megújítását. Az 1970-es, '80-as évek oktatási fejlesztései élére

a felsőoktatás könyvtárai álltak, s munkájuk eredményeként sikerült elfogadtatni az oktató könyvtár koncepcióját. Az ezredfordulóra sikerült a könyvtári oktatást a képzés valamennyi szintjének szerves részévé tenni. A fejlődés lépésről lépésre ment végbe, a lehető legtöbbet megőrizve az értékekből, építve a korábban bevált gyakorlatra és folyamatosan reflektálva a hihetetlenül gyorsan változó információs környezetre.

Jegyzetek és irodalom

1. Teljes névvel: Melville Louis Kossuth Dewey „The time is when the library is a school, and the librarian is in the highest sense a teacher.” DEWEY, Melvil: *The Profession*. = *American Library Journal*, 1. vol. 1. no. 1876. 5–6. p.
2. SALONY, Mary F.: The history of bibliographic instruction. Changing trends from books to the electronic world. = *Reference Librarian*, 51–52. no. 1995. 33. p. és 31–51. p.; PRICE, Derek de Solla: *Kis tudomány – Nagy tudomány*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1979. 26–29. p.
3. LORENZEN, Michael: A brief history of library information in the United States of America. = *Illinois Libraries*, 83. vol. 2. no. 2001. 8–18. p.
4. WEINBERG, M. Alvin: Science, government, and information. The responsibilities of the technical community and the government in the transfer of information. 1963. Forrás: <http://www.eric.ed.gov/PDFS/ED048894.pdf> [2018. február 9.]
5. „Between 1959 and 1970 the number of college and university libraries grew from 1951 to 2535; their total book collections rose from 176 million to 371 million volumes, and their expenditures leaped from \$137 million to \$737 million annually.” TUCKER, John Mark: User education in academic libraries. A century in retrospect = *Library Trends*, Summer, 1980. 18. p. Forrás: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.516.1193&rep=rep1&type=pdf> [2018. február 9.]
6. SCOTT, Walter: Introduction. Telling the story of teaching library. In: Scott, Walter (ed.): *The teaching library. Approaches to assessing information literacy instruction*. New York, Oxfordshire, Routledge, 2013. 2. p.
7. A LOEX szervezet hivatalos honlapja. Forrás: <http://www.loex.org> [2018. február 9.]
8. Lorenzen 2001. i. m.
9. Az 1962-ben életbe lépett Library Services and Construction Act, mely kötelezővé teszi a gyermekeknek szóló szolgáltatást. GODA Beatrix: Könyvtár és oktatás. Az Egyesült Államok közkönyvtárainak oktatási funkciója. = *Könyv és Nevelés*, 18. évf. 4. sz. 2016. 22–30. p.
10. American Association of School Librarians and the Department of Audiovisual Instruction of the National Educational Association. *Standards for School Media Programs*. Chicago, American Library Association, Washington, National Education Association, 1969.
11. American Association of School Librarians, ALA, and the Association for Education for Educational Communication and Technology. *Media Programs. District and School*. Chicago, American Library Association, 1975.
12. American Association of School Librarians, and Association for Educational Communications and Technology. *Information Power. Guidelines for School Media Programs*. Chicago, American Library Association; Washington, Association for Educational Commu-

- nications and Technology, 1988. Forrás: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED315028.pdf> [2018. február 9.]
13. A British Library School Council az információs készségek (information skills) terminust használja, a keresés algoritmizálására helyezi a hangsúlyt a középfokú oktatásban. MARLAND, Michael (ed.): Information skills in the secondary curriculum : the recommendations of a working group sponsored by the British Library and the Schools Council. British Library, Schools Council (Great Britain), London, Metuchen, 1981.
 14. ZURKOWSKI, Paul G.: The information service environment relationships and priorities. (Related paper. No. 5.) 1974. Forrás: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED100391.pdf> [2018. február 9.]. „People trained in the application of information resources to their work can be called information literates. They have learned techniques and skills for utilizing the wide range of information tools as well as primary sources in molding information solutions to their problems.”
 15. LORENZEN, Michael: Library instruction outside of North America in the 20th century. ERIC, 2002. Forrás: https://ia800203.us.archive.org/33/items/ERIC_ED464647/ERIC_ED464647.pdf [2018. február 9.]
 16. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO). UNISIST – study report on the feasibility of a world science information system. Paris, UNESCO, 1971.
 17. ROSE, John B.: The UNESCO General Information Programme and its role in the development of regional co-operative networks. Proceedings of the IATUL conferences. (Paper 6.) 1989. Forrás: <http://docs.lib.purdue.edu/iatul/1989/papers/6> [2018. február 9.]
 18. EVANS, Anthony John – RHODES, R. G. – KEENAN, Stella: Education and training of users of scientific and technical information. UNISIST Guide for teachers. Paris, UNESCO, 1977.
 19. International Congress of Universal Availability of Publications. Paris 3–7 May. 1982. General Information. Programme and UNISIST, Paris, UNESCO, IFLA, 1982. Forrás: <http://unesdoc.unesco.org/images/0004/000485/048507eb.pdf> [2018. február 9.]
 20. International Congress of Universal Availability of Publications. Paris 3–7 May. 1982. General Information Programme and UNISIST, Paris, UNESCO, IFLA, 1982. Forrás: <http://unesdoc.unesco.org/images/0004/000485/048507eb.pdf> [2018. február 9.]
 21. HALL, Noelene: Teacher, information and school libraries. [prepared for] General Information Programme and UNISIST. Paris, UNESCO, 1986. Forrás: <http://unesdoc.unesco.org/images/0007/000702/070210eb.pdf> [2018. február 9.]
 22. HANNESDÓTTIR, Sigrún Klara (ed.): Guidelines for the education and training of school librarians. The Hague, IFLA Headquarters, 1986.
 23. CAROLL, Frances Laverne: Guidelines for school libraries. The Hague, IFLA Headquarters. 1990.
 24. American Association of School Librarians, Association for Educational Communications and Technology. Information Power. Building partnership for learning. Chicago, London, American Library Association, 1998.
 25. A szabvány tömörített változata alapján. – Információs műveltség és oktatásügy. Nemzetközi szemle. (Szerk. bev.) CSÍK Tibor. Budapest, Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet Or-

- szágos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, 2008. 42–85. p. Forrás: <http://www.opkm.hu/download/ImOk.pdf> [2018. február 9.]
26. ALA/AASL: Standards for Initial Preparation Programs School Library Media Specialists. [online] Forrás: http://www.ala.org/aasl/sites/ala.org.aasl/files/content/aasleducation/schoollibrary/ala-aasl_slms2003.pdf [2018. február 9.] A szabvány tömörített változata olvasható: Csík 2008. i. m. 99–109. p.
27. Association of College and Research Libraries: Information Literacy Competency Standards for Higher Education. 2000. [online] Forrás: <http://www.ala.org/Template.cfm?Section=Home&template=/ContentManagement/ContentDisplay.cfm&ContentID=33553> [2018. február 9.]
28. Project SAILS, Standardized Assessment of Information Literacy Skills. Forrás: <https://www.projectsails.org/Home> [2018. február 9.]
29. Association of College and Research Libraries: Information Literacy Standards for Science and Engineering/Technology. American Library Association, 2006. [online] Forrás: <http://www.ala.org/acrl/standards/infolitscitech> [2018. február 9.]
30. Association of College and Research Libraries: Information Literacy Standards for Teacher Education. EBSS Instruction for Educators Committee, 2006, 2007–2010, 2011. [online] Forrás: http://www.ala.org/acrl/sites/ala.org.acrl/files/content/standards/ilstandards_te.pdf [2018. február 9.]
31. Association of College and Research Libraries: Information Literacy Standards for Anthropology and Sociology Students. ALA/ACRL/ANSS (Anthropology and Sociology Section), 2008. [online] Forrás: http://www.ala.org/acrl/standards/anthro_soc_standards [2018. február 9.]
32. Association of College and Research Libraries: Guidelines for Instruction Programs in Academic Libraries ALA. 2003. [online] Forrás: <http://www.ala.org/acrl/standards/guidelinesinstruction> [2018. február 9.]
33. Association of College and Research Libraries: Standards for Faculty Status for Academic Librarians. ALA, 2007. [online] Forrás: <http://www.ala.org/acrl/standards/standardsfaculty> [2018. február 9.]
34. IFLA/UNESCO School Library Manifesto 1999. [online] Forrás: <https://www.ifla.org/publications/iflaunesco-school-library-manifesto-1999?og=52> [2018. február 9.]
35. Csík 2008. i. m. 29. p.
36. A közkönyvtári szolgálat. Az IFLA és az UNESCO fejlesztési irányelvei. Készítette a Philip Gill által vezetett munkacsoport az IFLA Közkönyvtári Szekciója megbízásából. Fordította: Papp István. Budapest, Könyvtári Intézet, 2005. [online] Forrás: <https://www.ifla.org/files/assets/hq/publications/archive/the-public-library-service/pg01-hu.pdf> [2018. február 9.]
37. Standards for 21st-century learner. American Library Association, 2007. [online] Forrás: <http://www.ala.org/aasl/sites/ala.org.aasl/files/content/guidelinesandstandards/learningstandards/AASLLearningStandards.pdf> [2018. február 9.]
38. Standards for 21st-century learner in action. American Library Association, 2008. [online] Forrás: https://www.bcps.org/offices/lis/ebooks/Standards%20In%20Action_9780838986424.pdf [2018. február 9.]

39. American Association of School Librarians (AASL): Empowering Learner. Guidelines for School Library Media Programs. Chicago, American Association of School Librarians, 2009.
40. ALA/AASL Standards for Initial Preparation of School Librarians (2010) [online] Forrás: http://www.ala.org/aasl/sites/ala.org.aasl/files/content/aasleducation/schoollibrary/2010_standards_with_rubrics_and_statements_1-31-11.pdf [2018. február 9.]
41. Association of College and Research Libraries: Framework for Information Literacy for Higher Education. ALA. 2016. [online] Forrás: <http://www.ala.org/acrl/standards/il-framework> [2018. február 9.]
42. National School Library Standards for Learners, School Librarians, and School Libraries (AASL Standards). Chicago, ALA, 2017.
43. KISZL Péter: Az IFLA stratégiai célkitűzései – hazai és nemzetközi könyvtári párhuzamok. In: Szabó Panna, Székelyné Török Tünde (szerk.): Hagyományok és kihívások V. Múlt és jövő: Országos Könyvtárszakmai Nap, 2016. Budapest, ELTE Egyetemi Könyvtár és Levéltár. 2017. 19–36. p. Forrás: https://doi.org/10.21862/HagyKihiv_2016.19; BARÁTNÉ HAJDU Ágnes: Athén – Az IFLA Global Vision programja egy fontos állomása. = Könyvtárvilág, 5. évf. 5. sz. 2017. 3. p.
44. SCHUTZ-JONES, Barbara – OBERG, Dianne (ed. 2015): IFLA School library guidelines. 2nd revised ed. Haag, International Federation of Library Associations and Institutions. [online] Forrás: <https://www.ifla.org/files/assets/school-libraries-resource-centers/publications/ifla-school-library-guidelines.pdf> [2018. február 9.] Magyarra Bognárné Lovász Katalin ültette át, és a Könyvtárostanárok Egyesülete adta ki 2016-ban. Forrás: <https://www.ifla.org/files/assets/school-libraries-resource-centers/publications/ifla-school-library-guidelines-hu.pdf> [2018. február 9.] A végrehatási irányelvek 2002-es és 2015-ös, második kiadásának előkészítéséről részletesen: SCHULTZ-JONES, Barbara A – OBERG, Dianne (ed.): Global Action on School Library Guidelines. S.l., Walter de Gruyter, 2015. <https://doi.org/10.1515/9783110362664> [2018. július 27.]
45. Global Media and Information Literacy. Assessment Framework. Country Readness and Competencies. Paris, UNESCO Communication and Information Sector, UNESCO Institute for Statistic, 2013. Forrás: <http://unesdoc.unesco.org/images/0022/002246/224655e.pdf> [2018. február 9.]

Csík Tibor egyetemi adjunktus az ELTE BTK Könyvtár- és Információtudományi Intézet Könyvtártudományi Tanszékén, valamint a Könyv és Nevelés című folyóirat főszerkesztője. Kutatási területe az ismeretszervezés és a könyvtár- és információtudomány története.